

ВНУТРІШНЯ МОТИВАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ЧИННИКИ

Шляхом аналізу теоретико-методологічних концепцій внутрішньої мотивації особистості визначаються чинники, що зумовлюють розвиток мотиваційної сфери вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Обґрунтовуються показники (ознаки) суб'єктивного стану процесуальної вмотивованості в діяльності педагога.

Ключові слова: мотив, мотивація, внутрішня мотивація.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Функціонування навчальних закладів визначається потребами соціуму. Зміст нинішнього суспільного запиту очевидний: творча, високоінтелектуальна, моральна, соціально відповідальна, толерантна особистість. Таким чином, сутність навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи необхідно розглядати не під кутом знансцентризму, а з позицій філософії «людиноцентризму». У зв'язку з цим зростає потреба в учителі, здатному збагачувати й змінювати зміст і форми своєї діяльності за допомогою критичного, творчого освоєння і застосування досягнень науки.

Однак, практика засвідчує: частина вчителів діє стереотипно, бо раніше виконувала вужчі завдання, чимало педагогів характеризуються наявністю антиінноваційних бар'єрів (І. Бех), їхнє ставлення до змін є недостатньо осмисленим. Це пояснюється низькою мотивацією педагогічної діяльності. Отже, проблема розвитку внутрішньої мотивації педагогічної діяльності є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування мотивації особистості педагога не нове. Зазначену проблему обґрунтовано в працях вітчизняних і зарубіжних науковців: формування мотивації педагогічної діяльності, розвиток педагогічної творчості (І. Зязюн, В. Моляко), мотивація професійно-педагогічної спрямованості (С. Занюк, С. Максименко, Н. Ничкало), психологічні чинники розвитку професійної кар'єри освітніх працівників (С. Максименко, Л. Карамушка, Т. Зайчикова); теоретичні засади проблеми мотивації особистості (К. Левін, А. Маслоу, Д. Макклелланд, Д. Аткинсон, Х. Хекхаузен); розвиток внутрішньої мотивації особистості (Е. Дісі, Р. Раян, Р. де Чармса, М. Чикзентміхалі, В. Климчук). Однак, потребує особливої уваги проблема розвитку внутрішньої мотивації педагогічної діяльності учителів.

Отже, **метою** нашої статті є теоретичний аналіз внутрішньої мотивації особистості, обґрунтування чинників її формування та розвитку.

Виклад основного матеріалу. Складність проблеми мотивації обумовлюється різними підходами до трактування її сутності. Опишемо детально поняття «мотив» та «мотивація». У психології розмежовується поняття мотиву та потреби. Як зазначав О. Леонтьєв, на відміну від потреби, що проявляється

як стан нужди в будь-чому, мотив – це предмет, що є засобом задоволення потреби, опредмечена потреба. За однієї й тієї ж потреби можуть існувати різні мотиви поведінки, адже наявні різні предмети її задоволення. Сама потреба не може бути мотивом, оскільки не має спрямованості. Спрямованість, організованість та потенційну усвідомленість поведінки (дії) забезпечує мотив – предмет даної потреби [3]. Таким чином, кожна потреба може бути забезпечена багатьма мотивами; кожен мотив може бути задоволений різною сукупністю цілей. Підґрунтя мотивів – первинні (природні) і вторинні (набуті) потреби, що проявляються в мотивах у формі переживань, почуттів, інтересів, уявлень, думок, ідей, понять, моральних ідеалів тощо.

Мотив – це те, що спонукає людину до дії. Мотивом завжди є переживання чогось особистісно значущого для людини. Не усвідомлюючи мотивів, не можна зрозуміти, чому особа прагне до цієї, а не до іншої мети, тому не можна зрозуміти істинного сенсу її діяльності [3]. Таким чином, можна підсумувати: мотив – це складова мотиваційної сфери людини. Він спрямований на задоволення потреби особистості, спонукає її до дії, є особистісно значущим для неї.

Поняття «мотивація» С. Занюк трактує як сукупність спонукальних факторів, що визначають активність особистості; це всі мотиви, потреби стимули, ситуативні чинники, які спонукають поведінку людини [2]. В. Вілюнас тлумачить його як сукупність психологічних утворень і процесів, що спонукають і спрямовують поведінку на життєво важливі умови й предмети, визначають упередженість, вибірковість і кінцеву цілеспрямованість психічного відображення та регульованої ним активності [1].

Мотивація виконує три регулювальні функції щодо діяльності: спонукальну, тобто надання діяльності рухового імпульсу чи мотиву для того, щоб особистість розпочала діяльність; сенсотворчу, тобто надання діяльності глибокої особистісної значущості; організаційну – таку, що опирається на цілепокладання, коли усвідомлені мотиви перетворюються на мотиви-цілі [4].

Підсумовуючи аналіз, можна зробити висновок: діяльність завжди викликана певним мотивом. Мотиви – відносно стійкі прояви особистості. Однак, мотивація – це не лише сукупність мотивів, актуальну мотивацію формують ще й ситуативні фактори.

У структурі мотивації виокремлюють результативний та процесуальний компоненти [2]. Сенс людської діяльності полягає в результаті, але не обмежується ним. Адже сама по собі діяльність теж має сенс: суб'єкта спонукає сам процес діяльності, а не її результат.

Саме на підґрунті цих компонентів виокремлюють види мотивації: зовнішню та внутрішню (Г. Харлоу). Зовнішня мотивація – детермінація поведінки фізіологічними потребами і стимуляцією середовища. Внутрішня (процесуальна мотивація) – зумовленість поведінки чинниками, не пов'язаними із впливом середовища та фізіологічними потребами [2].

Внутрішньо мотивована поведінка здійснюється заради себе самої (сам процес і зміст діяльності викликає інтерес). Тоді як зовнішній мотив актуалізується, коли головною причиною діяльності є отримання того, що перебуває поза нею (грошей, слави, влади тощо). Процесуально мотивовані форми активності створюють враження відсутності мети, спрямованості на процес, а не на результат діяльності (наприклад, естетичні переживання). Як правило, кожна діяльність завжди спонукається комплексом, поєднанням внутрішніх і зовнішніх мотивів [2].

Д. Берлайн, характеризує процесуальну мотивацію, наголошує на тому, що всі стимули, які зумовлюють активацію вищезазначеної мотивації, мають такі властивості: новизна й зміна; несподіваність; складність; невизначеність.

Складність, відхилення потоку стимуляції від очікуваного теж є детермінантами процесуальної мотивації. Саме несподівані зміни у відомому об'єкті викликають стан сильної активації. Усе незвичне, нестандартне (у розумних межах) стимулює пошукову активність і викликає позитивні емоції. Процесуальна мотивація виникає, коли розбіжність, невідповідність між потоком інформації та внутрішнім стандартом чи очікуванням є значною.

Процесуальна мотивація в цій концепції означає, що людина із задоволенням поринає в діяльність. М. Чиксентмихалі припустив, що чинником процесуальної мотивації є певний емоційний стан – радість від активності. Він просив шахістів, хірургів, учених описати свою професійну й виконувану на дозвіллі діяльність та оцінити те радісне відчуття, яке вони переживають при цьому. Виявлене при описуванні центрального поняття він означив як «потік».

«Потік» є самовіддачею справі, радісне почуття активності, коли індивід «розчиняється в предметі діяльності», коли увага повністю сконцентрована на занятті, що примушує забути своє власне «Я». Це своєрідний стан радості, натхнення, захоплення. Це відчуття споріднює діяльність із грою, адже саме в грі найяскравіше представлена радість захоплення дією.

ЛІТЕРАТУРА

В аналізі переживання «потіку» виникає проблема співвідношення можливостей суб'єкта і складності завдання. Якщо можливості значно перевищують складність завдання, то виникає нудьга, у протилежному випадку – тривога. Якщо складність завдання перевищує можливості суб'єкта значною мірою, то виникають умови для переживання «потіку».

Досліджуючи людей, які дістають задоволення від процесу учіння, роботи, вивчаючи їхні переживання і відчуття в процесі внутрішньо мотивованої діяльності, Чиксентмихалі виокремив такі показники (ознаки) суб'єктивного стану процесуальної мотивованості в діяльності («відчуття потоку»): відчуття цілковитої (розумової фізичної) зануреності в діяльність; повна концентрація уваги, думок, і почуттів на справі; відчуття того, що чітко знаєш, як слід діяти у той чи інший момент роботи, чітке усвідомлення її цілей; відсутність хвилювання, тривоги, у зв'язку з можливими помилками і невдачею; утрата звичного почуття чіткого усвідомлення себе і свого оточення, ніби розчинення у своїй справі [2].

Р. де Чармс трактує процесуальну мотивацію через відчуття людиною своєї ефективності, відчуття себе джерелом змін у доволішній дійсності, прагнення самостійно спричинювати свої дії (а не під спонукою інших). Для характеристики процесуальної мотивації Е. Десі використав два види переживань: відчуття своїх можливостей; самоствердження. Чим більш вираженими є ці два переживання, тим вищий рівень процесуальної мотивації. Діяльність у цьому разі виявляється тим сильніше мотивованою внутрішньо, чим більше вона пов'язана із перевіркою своїх можливостей і не потребує ніяких підкріплень [2].

Виходячи з положення про те, що педагогічна діяльність має такі ж характеристики й структуру, як і будь-який інший вид діяльності, ми вважаємо, що розвиток внутрішньої мотивації педагогічної діяльності зумовлюють переживання особистістю власної автономії й особистісної причинності, відчуття себе джерелом змін у навчально-виховному процесі чи управлінській системі ЗНЗ. Ще один фактор – відчуття власної компетентності, власних можливостей – теж є важливою спонукою педагогічної діяльності й характеризує її внутрішню мотивацію.

Висновки. Отже, визначальними чинниками внутрішньої мотивації педагогічної діяльності вчителів є: переживання вчителем відчуття власних можливостей, особистісної причинності його педагогічної діяльності; відчуття професійної компетентності, можливостей творчо вирішувати завдання педагогічних ситуацій.

Подальшими напрямками наших досліджень є обґрунтування методів розвитку внутрішньої мотивації педагогів та системи загальноосвітніх закладів.

1. Гончарова Е. Б. Формирование мотивации учебной деятельности подростков / Е. Б. Гончарова // Вопросы психологии. – 2000. – № 6. – С. 132-135.

2. Занюк С. С. Психологія мотивації : Навч. посібник / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.

3. Леонтьев А. Н. Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.

4. Шевандрин Н. И. Психодиагностика, коррекция и развитие личности / Н. И. Шевандрин. – М. : Владос, 2001. – 512 с.

REFERENCES

1. Goncharova, Ye. B. (2000). Formirovaniye motivatsii uchebnoy deyatelnosti podrostkov [Formation of adolescents' educational activity motivation]. *Voprosy psikhologii – Questions of psychology*, 6, 132-135 [in Russian].

2. Zaniuk, S. S. (2002). *Psykhologhiia motyvatsii: Navch. posibnyk [The psychology of motivation: Teach. manual]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].

3. Leontyev, A. N. (1977). *Deyatel'nost, soznaniye, lichnost [Activity, consciousness, personality]*. Moscow: Politizdat [in Russian].

4. Shevandrin, N. I. (2001). *Psikhodiagnostika, korrektsiya i razvitiye lichnosti [Psychodiagnosics, correction and personal development]*. Moscow: Vlados [in Russian].

Л. М. Омельченко

ВНУТРЕННЯЯ МОТИВАЦИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: СУЩНОСТЬ И ФАКТОРЫ

Путем анализа теоретико-методологических концепций внутренней мотивации личности определяются факторы, обуславливающие развитие мотивационной сферы учителей общеобразовательных учебных заведений. Обосновываются показатели (признаки) субъективного состояния процессуальной правильности в деятельности педагога.

Ключевые слова: мотив, мотивация, внутренняя мотивация.

L. M. Omelchenko

INTERNAL TEACHING MOTIVATION: ESSENCE AND FACTORS

The research deals with analyzing the theoretical concepts of defined internal motivation of personality factors that contribute in the development of secondary schools teachers' motivational sphere. According to the concept of A. Leontiev, the motive is seen as a state of need caused by the primary and secondary necessities. It is proved that educational activities, as well as any other kind of activity, are caused by certain reasons. However, the motivation is not only a set of motives, the actual motivation is formed by situational factors as well. The reason of human activities, including teaching, lies in the result, but does not restrict it. The activity itself also makes sense: the subject is encouraged by the process rather than its result. The structure of motivation distinguishes effective and procedural components. That is to say, on the basis of these components the following types of motivation are distinguished: internal and external. Internally motivated behavior is performed. Disputable motivated forms of activity give the impression of lack of purpose and focus on the process rather than the outcome of the activity. Typically, each activity is always prompted by the complex combination of internal and external motives. Remedially motivated forms of activity create the impression of no purpose and focus on the process rather than on the performance. Typically, each activity is always prompted by complex combination of internal and external reasons. The study proved indicators of the subjective state procedural motivation to the teacher. The development of internal motivation in academic work, in our opinion, leads to the experience of the individual's own personal autonomy and causality, feeling the source of changes in the educational process or the establishment of a comprehensive management system. Another factor is the feeling of teachers' own expertise, as well as their own capabilities are also an important motivation for educational activities and characterizes its internal motivation.

Keywords: motive, motivation, internal motivation.

Подано до редакції 16.06.14